

Erik Kuoksu:

Den okände konstnären Frans Peter Portin

François Portin (1935-2021) var en framstående konstnär. Men ingen visste om det.

SÅ INLEDDE AUKTIONFIRMAN Crafoord auktioner Sthlm sin presentation av de nästan 100 konstverk av Frans Peter Portin som auktionerades ut vid månadsskiftet september - oktober 2021. Hans konsts väg till denna auktion måste betecknas som extraordinär.

Det hela började med ett slut. Frans Peter Portin avled den 27 januari 2021 och därmed hade han lika gärna kunnat försvinna ut i tomta intet som så många av oss andra. Han dog utan arvingar. De verk av hans far – den kände bildkonstnären Charles Portin – han ägde testamenterade han till Umeå universitet. Sin egen kvarlåtenskap testamenterade han till Myrorna.

Strax efter hans död fördes kvarlåtenskapen till Myrorna i Ropsten i Stockholm. Bland hans saker fanns en kartong med akvareller, gouacher, grafik, teckningar och collage. Någon på Myrorna uppmärksammade att dessa konstverk var något utöver det vanliga. De togs om hand och kom att auktioneras ut via Crafoord auktioner.

Överskottet av auktionen, drygt en halv miljon kronor, skänktes till hjälp för människor som lever i utsatthet.

Detta osannolika händelseförlopp förvandlade inom loppet av en vecka den okände Frans Peter Portin till en erkänd konstnär.

Men vem var då Frans Peter – eller rättare sagt François – Portin? Av auktionsbeskrivningen framgår att han var son till den välkände tornedalske konstnären Charles Portin, att han levde ett tillbakadraget liv på Södermalm i Stockholm ”med konsten och litteraturen som sitt närmaste umgänge”, att han arbetade som brevbärare på posten Östermalm och var aktiv inom Stockholmspostens idrottsklubb, främst dess schacksektion. Han beskrivs som en ”gentleman” som framhöll andra före sig själv och aldrig talade om sitt konstnärskap.

Det spekuleras vidare om varför han aldrig gjorde något av sin uppenbart stora konstnärliga begåvning, och man kommer fram till att hans blygsamhet, respekt för sin far, eller kanske av en känsla av att verka i sin berömdes fars skugga kan ha varit anledningar till att han inte sökte framgång som konstnär.

Allt detta är nog helt riktigt, och dessa uppgifter har redan traderats till olika sidor på Internet. På Umeå universitetsbiblioteks sida hittar man också två fotografier som föreställer den unge Frans Peter Portin; på en av dem går han bredvid sin far på en stockholmsgata. Den andra bilden är ett porträttfotografi från 1957, som visar en något melankolisk, men mycket välartad, ung man.

Mer än så verkar inte vetas om Frans Peter Portin. Eftersom jag själv kände honom kan det därför vara på sin plats att jag förmedlar mina minnesbilder av honom:

François Portin föddes i Paris den 8 september 1935. Hans far var som sagt bildkonstnären Charles Portin (1889-1980), som var född som Karl Edvard Portin i Alatornio och var son till Nils Ludvig Portin (sedermera hemmansägare i Mattila på svenska sidan) och Maria Johansdotter Kantola eli Kandelin (vanligen kallad Maria Kandelin).

Nils Ludvig Portin tillhörde en gammal österbottnisk släkt, av vilken flera medlemmar genom tiderna hade verkat i Tornedalen. Bland dessa kan särskilt nämnas organisten Johan Portin i Haapakylä, som för 200 år sedan nedtecknade Keksis kväde om vårfloren 1677, och vars beskrivning av Övertorneå socken publicerades i skriftserien *Tornedalica* 1967 (*Tornedalica* Nr. 5).

Maria Kandelin var född i Alaraumo i Alatornio. Hennes tornedalska anor sträck-

er sig ända ner till 1500-talets jordägare och birkarlar i nedre Tornedalen.

Charles Portin flyttade innan första världskriget ut i Europa och blev den förste akademiskt skolade tornedalske konstnären – men nu är det inte hans historia som ska berättas. Däremot kan sägas att han 1928 gifte sig med Hildegard Maria Sofia Wiegand (1892-1969), som tillhörde en patricisk borgarläkt från Tyskland och hade tilldelats ett krigsförtjänstkors för sin gärning som sjuk-sköterska under första världskriget. Familjen bodde länge i Paris, där deras enda barn François alltså föddes. När andra världskriget bröt ut flyttade de till Stockholm.

I familjen talade man svenska, tyska och franska med samma självklarhet. Frans Peter Portins eget sätt att tala var speciellt. I hans svenska hörde man influenser både från Tornedalen och Paris, blandat med stockholmsmål från 1900-talets mitt.

Efter att ha studerat och tagit en filosofie kandidatexamen arbetade Frans Peter som amanuens på Riksheraldikerämbetet en tid, men när myndigheten lades ner 1957 blev han arbetslös. Han blev då brevbärare vid Posten, närmare bestämt på Stockholm 5, som delade ut posten på Östermalm. Där kom han sedan att arbeta fram till pensionen.

Sitt heraldiska intresse och kunnande behöll han dock livet igenom. Han uppskattade heraldiken både som vetenskap och som konst.

På 60-talet flyttade mina föräldrar till Stockholm. Slumpen gjorde att min pappa (som arbetade på Stockholm 5 under tiden han studerade konst och senare teologi) och Frans Peter blev arbetskamrater. De upptäckte snart att de förutom att de hade tornedalskt ursprung också hade gemensamma intressen och blev vänner. Deras främsta umgängesform var, om jag har förstått saken rätt, att efter att dagens post var utdelad vandra runt bland Stockholms antikvariat.

Borges beskriver en vänskap som i hög grad liknar deras, när han skriver om de ”vänskaper som i början utesluter all förtrolighet och mycket snart undviker samtal. De brukade låna böcker och tidskrifter av varandra.”

Denna form av vänskap passade både Frans Peter och min pappa, och det var säkert anledningen till att den kom att vara livet ut.

Frans Peters Portins föräldrar skilde sig 1960. Fadern flyttade till Haparanda, medan Frans Peter och hans mor (som avled 1969) bodde kvar i den lägenhet på Bastugatan på Södermalm i Stockholm han sedan kom att bo i ända fram till dess han något år innan sin död flyttade till ett äldreboende på Hornsgatan.

Lägenheten var en etta med ett litet kök och ännu mindre toalett, men utan eget badrum. De enda möbler jag minns är en säng, ett köksbord med några stolar och

någon form av skrivbord. I övrigt var hela hemmet täckt av bokhyllor från golv till tak. Boksamlingen var häpnadsväckande. Där fanns allt från medeltida inkunabler till en lika oförklarlig som komplett samling av tidskriften *Hus och Hem*, eller om det nu var *Gör det själv*.

Man kunde hitta en 1500-talsupplaga av *Häxhammaren* i Frans Peters bokhylla utan att det var något märkligt med det – och han kunde själv läsa den, väl att märka... Hans boksamling skulle kunna uppfattas som en kartskiss över Västerlandets samlade vetande. En pedantisk ordning rådde. Han höll böckerna i gott skick och hade ett städ-schema för bokhyllorna som höll dammet borta från lägenheten.

Allt detta antyder en viss bibliofili, och visst var han på vissa sätt bibliofil, men det rådde aldrig någon tvekan om att böckerna som föremål intresserade honom mindre än deras innehåll. Hans böcker var i första hand till för att läsas. Ett par år innan sin död donerade han sin boksamling till Rönnells antikvariat i Stockholm.

När mina föräldrar, min syster och jag skulle åka till Stockholm, kontaktade pappa Frans Peter via brev. De bestämde sedan med hjälp av ytterligare några brev när och var de skulle träffas. Han ägde ingen telefon, och självklart inte heller någon dator. Han kände till Internet, men var inte särskilt intresserad av det. På sitt sätt kan man säga att hela hans

lägenhet var ett sorts Internet, utformat efter hans egna intressen. Varför då gå omvägen via en dator?

Jag skrev att Frans Peter och mina föräldrar lärde känna varandra på 60-talet. Samtidigt vet jag inte om det egentligen gick att lära känna honom i ordets vanliga betydelse. Han var en varm och hjärtlig person med mycket humor, men var samtidigt mycket hemlighetsfull. Han talade väldigt lite om sig själv, och det var svårt att komma honom nära som människa. Om det som skulle kunna kallas hans privatliv vet jag ingenting, och inte heller mina föräldrar visste något, även om de hade sina funderingar ibland.

Frans Peters geografiska cirklar var Stockholmstrakten med dess antikvariat, konstupställningar, muséer, gamla kyrkor och långa historia. Han besökte såvitt jag vet aldrig Norrbottens län (åtminstone inte under min livstid), däremot tror jag utan att egentligen veta att han tidigare i livet hade rest en del i Europa.

Kanske var det i 50-talets Klarakvarter han kände sig mest hemma. Så sent som på 2010-talet beklagade han sig över 60-talets cityrivningar, som uttraderade det han egentligen tyckte var intressantast i Stockholm.

Om hans geografiska värld var liten var hans sociala cirklar vida. Hans far kom som berömd konstnär att få kontakter i stockholms societeten. I förbifarten nämnde Frans

Peter besök hemma hos Sven Hedin och efterkrigstidens aristokrati (som dock var lite på dekis, åtminstone i ekonomiskt avseende – han berättade om änkegrevinor som satt i stora kalla salar med möjliga tapeter av gyllenläder). Dessa kontakter var troligen till största delen ganska ytliga, men det verkade som att han behöll vissa av dem upp i hög ålder, vilket kan sägas vara mycket ovanligt för en man som genom sitt yrke närmast kom att tillhöra arbetarklassen.

Han behöll dock livet igenom en tydlig övre medelklasshabitus. Han var alltid välklädd och välformulerad, och alltid mycket artig, vänlig och intresserad av dem han mötte, oavsett vilka de var.

Crafoord auktioner nämnde hans schackintresse, men han var även engagerad i idrottsrörelsen på andra sätt. Han sägs i *Stockholms-Postens IK:s Idrottstidning* Nr. 3 2017 (fram till oktober 2021 ett av två tillfällen hans namn kunde hittas på Internet – det andra tillfället var en namnlista i en kommunal samrådshandling) tillsammans med en för mig inte närmare känd Tommy Ström ha varit den drivande kraften bakom Stockholm 5:s idrottsförening.

Som person verkade han vara mycket oätetisk, men genom sitt yrke som brevbärare hade han fått en ovanligt god kondition, så skenet bedrog.

Men idrottsintresset var bara en bisak i hans liv. Frans Peter Portin var utan tvekan

den mest bildade man jag har träffat. Då talar jag enbart om humanistisk bildning – det var den enda sorts bildning som intresserade honom, men när det gällde humaniora i vid bemärkelse var hans nyfikenhet å andra sidan oändlig.

Hans värld, som geografiskt alltså bestod av stockholmstrakten bestod till sitt innehåll av historia, kultur- och lärdomshistoria, heraldik, genealogi, arkeologi, runstenar (han lärde mig läsa runor, och jag kan än idag läsa runinskrifter nästan flytande), ikonmåleri och allt däromkring. Till detta kan man lägga religion, då inte bara i form av religionsvetenskap, utan också i form av en djupt känd luthersk religiositet, som han dock var ganska diskret med.

Skönlitteratur var såvitt jag vet mindre intressant för honom. Vid något tillfälle nämnde han att han gärna lyssnade på Arvo Pärt, men han var också bevandrad inom äldre konstmusik.

För att ge ett exempel på hans sätt att resonera, berätta och lära ut vill jag citera ett brev han skrev till mig den 18 juni 1991, där han behandlar Lars Rasks *Runläseboken* från 1990, och runstenar i allmänhet. Han menar att boken är:

...rätt bra för att lära sig dels runskrift, dels också och inte minst viktigt – vad runor ger oss för inblick i vår forntid.

Som alltid kan man ju då och då diskutera utläsningen av runstenarnas innehåll och som parentes verkar det som om författaren Lars Rask

nog rätt gärna hade velat haft 'hedendomen' kvar. Eftersom boken är så liten hoppar den också över en massa saker om släkt- och ägoförhållanden och annat som kan utläsas utöver den rena texten. Den klargör inte heller ordentligt att runstenarna i sin tid var lysande av färger (kom ihåg stenen vi såg på Skansen!) och framförallt att det även var vanligare med 'stavar' – runstenar (eller vad jag nu skall kalla det!) av trä med ristade ornament och texter. Vi vet att de har funnits – men självklart har de försvunnit efter hand eftersom materialet var förgängligt (man behöver bara tänka på hur egentligen otroligt få 'gravstenar' av trä som bevarats från skilda tider!).

Så lät han när han talade om de ämnen som intresserade honom. Jag lyssnade och lärde – djupt fascinerad. Samtalen med honom, eller rättare sagt hans flödande monologer, ibland avbrutna av mina frågor, kom att ha en stor betydelse för min egna intellektuella utveckling.

Man skulle kunna säga att han var en naturlig lärare med en sällsynt förmåga att prata med barn och ungdomar utan att göra sig till, kanske för att han i vissa avseenden behöll barnets livlighet och energi kombinerad med en öppen och (åtminstone som det verkade) okomplicerad syn på världen.

Under utflykter till platser som Birka, Mariefred eller Gamla Uppsala kunde han tala oavbrutet och intressant i flera timmar. Det verkade som att han kände till allt om platser som dessa, och hade varit där så ofta att han kände dem lika väl som sitt eget hem.

Gamla Uppsala sommaren 1991. Från vänster: Lisbeth Salomonsson, Anna Kuoksu, Frans Peter Portin, Erik Kuoksu.

När det gäller konst i vid bemärkelse framstod han som närmast allvetande. Han kunde på ett föredömligt sätt verka som ciceron på samtliga konstmuseer i Stockholm och hade full koll på all europeisk (och viss orientalisk) konst från antiken och fram till vår tid. Däremot var han inte så intresserad av den mer konceptuella postmoderna konst med betoning på installationer och liknande, som kom i ropet på 1990-talet.

Konsten var för honom en källa till upplevelser – den skulle skapa en resonans i betraktaren. Han *upplevde* konst – man skulle kunna säga *avnjöt* konst. Jag uppfattade det som mer av ett känslomässigt och estetiskt än ett intellektuellt förhållningssätt till konsten.

Och han var egentligen inte heller när det gäller hans andra intressen någon modern, ifrågasättande intellektuell, utan snarare en privatlärare av en sort som idag är mycket sällsynt... Och där någonstans uppstod kanske det stora glappet i mötet mellan Frans Peter Portin och senmoderniteten.

Jag minns när Frans Peter, pappa och jag för många år sedan besökte Medelhavsmuseets utställning med grekiska och romerska skulpturer vars färger med hjälp av modern teknik hade kunnat kartläggas och restaureras. Jag själv var närmast exalterad, men Frans Peter var inte så imponerad av de i hans tycke alltför grälla och stelt målade färgerna. Det var inte hans bild av antiken. I hans värld var antiken marmorvit, som den hade varit i hans ungdom.

Överlag var det svårt att uppfatta honom som en del av den moderna världen. Hans väsen var tillbakablickande, men man ska inte för den sakens skull se honom som särskilt konservativ eller reaktionär. Han var helt enkelt en produkt av en värld som inte längre finns – mellankrigstidens Europa.

Apropå konservatism vet jag inte var han stod politiskt, men han talade med ogillande om nazistanstrukna läroverksadjunkter från sin ungdom och rekommenderade vid något tillfälle vissa tyska praktverk om Dürer från 30-talet eftersom reproduktionerna av hans grafik i dem ofta var lysande – men varnade samtidigt för texten i dem, eftersom den ofta innehåller idéer om Dürer som ”bärare av den germanska folksjälens”, vilket han skratrade åt som det löjliga nonsens det är.

Kanske var det hans egen bakgrund – han var som sagt tvungen att fly från Paris när han var barn – som fick honom att tydligen ogilla allt som andades fascism. Samtidigt

var han inte någon beundrare av vänstern (för honom verkade vänstern vara ungefär detsamma som 68-rörelsen). Vid något tillfälle, när vi gick genom Kungsträdgården, nämnde han roat en *kamrat Oxenstierna*, som hade hållit brinnande revolutionstal där på 60-talet, men som när allt kom omkring kanske inte var någon *kamrat* till det arbetande folket.

Jag har flera gånger berört Frans Peter Portins behagliga och vänliga sätt. Det fanns dock mörkare stråk i hans personlighet, som man kunde ana om man visste vad man skulle leta efter. Som ganska ung, omkring 1960, lär han ha gått igenom en svår period eller en kris. Han antydde för mina föräldrar att det handlade om någon form av traumatisk kärlekssorg.

Han blev i samma veva av med sitt lovande arbete på Riksheraldikerämbetet och ställdes inför realiteten att behöva försörja sig själv som brevbärare. Detta bör ha satt spår, även om han inte ville ge sken av det.

Frans Peter hade skapat fantastiska konstverk under perioden 1945-1960, men sedan tystnade han tvärt som konstnär. Hans konst är ljus och glad, så det är kanske inte en tillfällighet att han slutade skapa vid samma tid som livet blev mer komplicerat. Flera röster än hans har ju tystnat när vuxenlivet börjar pocka på uppmärksamhet.

En alternativ, mindre dramatisk, förklaring är att det var Frans Peters far som hade

varit pådrivande i hans konstnärskap. När fadern flyttade iväg 1960 valde sonen kanske att helt enkelt ägna sig åt andra intressen än att skapa konst – han hade som sagt många sådana.

Frans Peter Portin 2006.
Fotograf: Jan-Erik Kuoksu.

Det är inte heller säkert att Frans Peter uppfattade arbetet som brevbärare som ett nedköp. Det lämnade en ganska stor del av dagen fri. När posten var utdelad framemot förmiddagen kunde resten av dagen ägnas åt annat. Det fanns också en stor acceptans för mer eller mindre ovanliga och intressanta personligheter på Postverket, åtminstone på kontoret Stockholm 5, så det kan tänkas att arbetet gav ett visst socialt utbyte vid sidan om lönen, även om själva postutdelningen förstås var ett utpräglat ensamarbete.

Jag slås avslutningsvis av tanken att den medelålders till äldre Frans Peter Portin mina föräldrar, min syster och jag kände delvis kan ha varit en annan Frans Peter Portin än den unge man som skapade de hundra verk som nu har upptäckts. Samtidigt kan nog säga att människan Frans Peter som jag kände honom – denna spränggläda, glada, sammansatta och motsägelsefulla person – speglas rätt väl i hans konst. Jag tycker mig så att säga höra hans röst bakom bilden.

De klara och kontrastrika färgerna och stora färgfälten är helt klart heraldiska, men för också tankarna till den ortodoxa kyrkans ikonmåleri. Två av de bilder som auktionerades ut är direkta referenser till framförallt ryskt ikonmåleri; en linjeteckning av ett änglaansikte som för tankarna till *Ärkeängeln Gabriel med det gyllene håret* från Novgorod utan att vara en direkt kopia, och en fri men ändå klart igenkännbar tolkning av S:t Göran och draken.

Linjerna påminner ibland om de balinesiska skuggspelen (ännu ett av hans intressen – han visade vid något tillfälle en samling balinesiska skuggspelsfigurer för oss).

De mestadels abstrakta eller konkreta motiven är helt klart påverkade av faderns konst vid samma tid (var fadern också hans lärare? – jag vet inte, men rimligen var han det) och av av den allmänna tidsandan i konstvärlden efter andra världskriget (Crafoord auktioner nämner ett släktskap med *1947 års män*).

Men det finns också en sorts klassicism, filtrerad genom det bysantinska måleri Frans Peter var väl bekant med, inte bara i föreställande bilder, utan även i hans abstraktioner. Utöver detta har hans verk en humor jag uppfattar som helt och hållet hans egen.

Om Portin den yngre inte nödvändigtvis är en större konstnär än Portin den äldre, är han i alla fall – i mitt tycke – mer rak och direkt. Hans konst berör betraktaren – kanske på samma sätt som han själv lät sig beröras av den konst han betraktade.

Sammantaget hade man velat se mer av det han skapade, men sanningen är att det nog inte finns så mycket mer att se. Troligen kan Frans Peter Portins samlade verk rymmas på en vardagsrumsvägg. Jag skulle bli förvånad om mer än några enstaka ytterligare verk dök upp. Det vi såg auktioneras ut är det som finns – det är ett konstnärligt universum med stort djup, men med tydliga gränser.

* * *

Jag träffade Frans Peter sista gången hösten 2010. Därefter höll vi gles kontakt brevlades. I ett brev 2017 skrev han att:

Jag har dragit mig åtskilligt tillbaka av hälsoskäl. Jag ser dåligt, hör illa och kan med stor svårighet hålla förmågan att gå! Men jag har kvar förmågan att leva, och det är ju den stora gåvan.

Och så var det nog. Hans liv blir begripligt om man tänker sig att att han betraktade livet i sig som en stor gåva – en livssyn som grundar sig i en djup religiös tro (detta drag i hans personlighet måste jag återigen betona).

En sådan människa behöver inte mycket av beröm, världsliga framgångar och materiellt välstånd för att må bra och vara nöjd med livet, även om hans liv kan tyckas torftigt av den som ser utan att förstå vad han eller hon betraktar... Det är inte omöjligt att han skulle ha viftat bort sina postuma framgångar som något relativt ointressant, om han hade vetat om dem.

Avbildningarna av Frans Peter Portins verk publiceras med tillstånd av Crafoord auktioner.

François Portin 1957

FRANÇOIS-PIERRE PORTIN

1956

FRANCISCUS·PORTIN·ME·FECIT·A·D·MCMLI

FRANÇOIS-PIERRE PORTIN-1966

FRANÇOIS-PIERRE FORTIN MONREAL C 57

San Marco de Venezia
François Portier 1957